

А. О. Степанюк

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д.ю.н., проф., Засл. юрист України І. С. Канзафарова

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЧУЖУ ВИНУ

Найважливішими чинниками, що впливають на ефективність цивільно-правового регулювання, є добросовісне здійснення прав та належне виконання обов'язків учасниками цивільних правовідносин.

Згідно з ч. 3 ст. 14 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), «виконання цивільних обов'язків забезпечується засобами заохочення та

відповідальністю, які встановлені договором або актом цивільного законодавства» [1, ст. 14].

За загальним правилом, відповідно до ст. 614 ЦК України «особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом» [1, ст. 614]. Із зазначеного випливає, що відповідальність може покладатись на суб'єкта і за відсутності вини, але це повинно передбачатись договором або законом. Яскравим прикладом закріплення на законодавчому рівні відповідальності без вини є покладення на особу, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, обов'язку з відшкодування шкоди, завданої зазначеним джерелом. Згідно з ч. 5 ст. 1187 ЦК України ця особа відповідає за завдану шкоду, якщо не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого [1, ст. 1187].

Поряд із терміном «відповідальність без вини» в цивільному праві використовується і термін «відповідальність за чужу вину».

У юридичній літературі немає одностайності щодо юридичної природи відповідальності за чужу вину. До цього часу дискутується питання про можливість розгляду її саме як «відповідальності».

Так, звертається увага на те, що головною метою покладення цивільно-правової відповідальності є відшкодування шкоди в повному обсязі, на противагу іншим видам, тому «вина в деяких випадках не має жодного юридичного значення для притягнення до цивільної відповідальності» [2, с. 66]. «Головним є те, що наявна шкода і порушене чуже суб'єктивне право, яке повинно бути відновлено будь-якою ціною, навіть за рахунок заподіювача, хоча і невинуватого» [2, с. 66], адже «головна функція цивільно-правової відповідальності – це відшкодування заподіяної шкоди або збитків» [3, с. 342].

Найчастіше, при вивченні зазначеного питання, вітчизняні науковці наводять як приклад положення ст. 240 ЦК України, згідно з якою «представник зобов'язаний вчиняти правочин за наданими йому повноваженнями особисто», проте «він може передати своє повноваження частково або в повному обсязі іншій особі ... повинен повідомити про це особу, яку він представляє» [1, ст. 240]. «Невиконання цього обов'язку покладає на особу, яка передала повноваження, відповідальність за дії замісника як за свої власні» [1, ст. 240].

Як можна побачити з наведеної норми, особа, що не виконала свій обов'язок, повинна відповідати за дії іншої особи, адже це є одним із головних аспектів інституту представництва в цивільному праві. Цивільно-правова відповідальність у даному разі наступає за наявності двох елементів: порушення свого зобов'язання представником та порушення з боку особи, повноваження якій було передано.

Як інший яскравий приклад вказаної проблематики більшість цивілістів наводять зв'язок цивільно-правової відповідальності дітей та батьків, що притягуються за шкоду, завдану їхніми дітьми.

В. П. Мироненко звертає увагу на те, що «батьки безпосередньо шкоди потерпілому не завдають, а відтак в зобов'язальні відносини із ним не вступають. Їхній обов'язок відшкодувати шкоду виникає тому, що вони не виконали свого правового обов'язку по вихованню та нагляду за дітьми» [4, с. 12]. Тому можна стверджувати, що підставою притягнення батьків до цивільно-правової відповідальності є «винне протиправне невиконання покладених на них обов'язків по належному вихованню дитини» [4, с. 13]. У наведеному прикладі підставою цивільно-правової відповідальності батьків є навіть не вчинене протиправне діяння їхніми дітьми, а винність їх самих у порушенні обов'язку щодо належного виховання дитини.

О. Ф. Лапчевська при характеристиці відповідальності батьків зазначає, що «достатньо самих по собі протиправних дій, описаних у законі, щоб настала встановлена відповідальність», а також наголошує, що «вина у складі сімейного правопорушення належить до його постійних елементів і полягає в тому, що правопорушник обрав варіант поведінки, шкідливий для суспільства та заборонений відповідною правовою нормою» [5, с. 11].

Наведені приклади можна порівняти з відповідальністю без вини. «Умовою притягнення до відповідальності без вини є дія випадку як зворотна сторона юридичного ризику» [6, с. 58]. Особа, яка може понести таку відповідальність, не здатна стовідсотково гарантувати прогнозування життєвих обставин, які можуть привести до завдання шкоди іншому суб'єкту. Тому існує певний ризик. Так само і при відповідальності за чужу вину: ми не можемо завжди контролювати та координувати дії інших суб'єктів, проте якщо ми покладемо на себе такий обов'язок, потрібно розуміти, які при цьому можуть бути ризики. Але відмінність цих двох видів полягає в тому, що відповідальність без вини частіше покладається «напрямую», а відповідальність за чужу вину – опосередковано (шляхом звернення вимоги до особи, яка мала контролювати дії правопорушника) [6, с. 58–59].

Підсумовуючи, зазначимо, що відповідальність за чужу вину не є юридичною відповідальністю у класичному розумінні цього терміну. Проте її існування у сучасному цивільному праві є в цілому виправданим, оскільки дозволяє відшкодувати шкоду (збитки) особі, права та законні інтереси якої було порушено, відновити майнову сферу потерпілого до стану, який існував до правопорушення.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 17.03.2020).

2. Паришкура В. В. Проблемні аспекти цивільно-правової відповідальності без вини. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 2. С. 66–74.
3. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Под. ред. Е. А. Суханова. Москва : Статут, 2001. 411 с.
4. Мироненко В. П. Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей за сімейним та цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2001. 20 с.
5. Лапчевська О. Ф. Позбавлення батьківських прав за сімейним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2013. 19 с.
6. Дмитриева О. В. Ответственность безвинного в гражданском праве : учеб. пособ. Воронеж : ВВШ МВД РФ, 1997. 136 с.